

ZÁKAZ MUČENÍ V JUDIKATUŘE EVROPSKÉHO SOUDU PRO LIDSKÁ PRÁVA

JIŘÍ HERCZEG

ÚVOD

Nedávné zprávy o existenci tajných věznic CIA v Polsku a únosy osob podezřelých z terorizmu k výslechům mimo území USA opět nastolily otázku ochrany zatčených nebo zadržovaných osob před možností nátlaku či přímo mučení ze strany represivních složek. Absolutní zákaz mučení a krutého či nelidského zacházení tak, jak je v evropském justičním prostoru chápán, dostává tváří v tvář hrozbě globálního terorizmu trhliny. Je tomu ale opravdu tak? Dochází po útocích z 11. září 2001 k relativizaci absolutního zákazu mučení? Na tuto otázku ve světle judikatury Evropského soudu pro lidská práva se v tomto příspěvku pokusím nalézt odpověď.

MEZINÁRODNÍ ZÁVAZKY V OBLASTI OCHRANY PŘED MUČENÍM

Z hlediska předmětu našeho zkoumání je nejdůležitějším mezinárodním závazkem České republiky v tomto směru Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod (vyhl. č. 209/1992 Sb., dále jen „Úmluva“). Z dalších mezinárodních úmluv, které zákaz mučení obsahují, je třeba zmínit zejména:

- Všeobecnou deklaraci lidských práv,¹
- Mezinárodní pakt o občanských a politických právech (vyhl. č. 120/1976 Sb.)²
- Úmluvu proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání (vyhl. 143/1988 Sb., dále jen „*Úmluva OSN proti mučení*“)
- Evropskou úmluvu o zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání (sdělení MZV č. 9/1996 Sb.)

Ústavní zákon č. 395/2001 Sb. přinesl s účinností od 1. 6. 2002 nové znění čl. 10 Ústavy, podle něhož vyhlášené mezinárodní smlouvy, k jejichž ratifikaci dal Parlament

¹ Podle čl. 5 nikdo nesmí být mučen nebo podrobován krutému, nelidskému ponižujícímu zacházení nebo trestu.

² Podle čl. 7 nikdo nesmí být mučen nebo podrobován krutému, nelidskému nebo ponižujícímu zacházení nebo trestu. Zvláště nebude nikdo bez svého svobodného souhlasu podrobován lékařským nebo vědeckým pokusům.

souhlas a jimiž je Česká republika vázána, jsou součástí právního řádu; stanoví-li mezinárodní smlouva něco jiného než zákon, použije se mezinárodní smlouva.

Ústavní soud toto ustanovení vykládá tak, že mezinárodní smlouvy o lidských právech jsou součástí ústavního pořádku dle čl. 112 Ústavy. Ústavní soud uvedl, že ústavní zakotvení všeobecné inkorporační normy, a tím překonání dualistické koncepce vztahu práva mezinárodního a práva vnitrostátního (ústavní zákon č. 395/2001 Sb.), nelze interpretovat v tom smyslu, že by přivodilo odstranění referenčního hlediska ratifikovaných a vyhlášených mezinárodních smluv o lidských právech a základních svobodách pro posuzování vnitrostátního práva Ústavním soudem, a to s možnými derogacními důsledky. Rozsah pojmu ústavního pořádku totiž nelze vyložit toliko s ohledem na ustanovení čl. 112 odst. 1 Ústavy, nýbrž i vzhledem k ustanovení čl. 1 odst. 2 Ústavy.³

JUDIKATURA EVROPSKÉHO SOUDU PRO LIDSKÁ PRÁVA K ČL. 3 ÚMLUVY

Strážcem práv zaručených Úmluvou je Evropský soud pro lidská práva se sídlem ve Štrasburku (dále jen „Soud“). Judikatura Soudu neobyčejně rozvinula právo Úmluvy a učinila z ní nástroj, který se přizpůsobuje vývoji a současným životním podmínkám života společnosti. Harmonizace evropského práva prostřednictvím lidských práv se uskutečňuje především na základě judikatury Soudu a jejím působením ve vnitrostátní sféře.⁴

I když rozsudky Soudu nejsou formálně pramenem práva, mají interpretační význam pro výklad a rozvíjení norem obsažených v Evropské úmluvě. Z Úmluvy lze dovodit obecnou povinnost smluvních států respektovat Úmluvu tak, jak je interpretována Evropským soudem pro lidská práva. V této souvislosti se hovoří o „interpretační“ závaznosti rozsudků soudu.⁵ Bezdůvodné opomenutí ustálené judikatury Soudu proto může mít v konkrétním případě rysy „jurisdikční libovůle“ a jako takové může být porušením práva na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny.⁶

Článek 3 Úmluvy je poměrně stručný a zní: „*Nikdo nesmí být podrobován mučení ani nelidským nebo ponižujícím trestům nebo zacházení*“. Judikatura Soudu jednak přinesla určité zpřesnění v čl. 3 použitých pojmů a jednak rozšířila sféry aplikace tohoto článku. Vymezení základních pojmů nebylo v žádném případě samoučelnou záležitostí, nýbrž naopak podmínkou pro adekvátní ochranu lidské důstojnosti před všemi třemi formami útoku. Mučení svou otřesností totiž zastihuje ostatní pojmy, což by mohlo zdánlivě zužovat použitelnost tohoto článku jen na nejzávažnější případy. Je proto zásluhou Komise a Soudu, že důsledným rozlišením pojmů mučení, nelidské zacházení a ponižující zacházení vytvořily pro každý z útoků na lidskou důstojnost vlast-

³ Např. náleží Ústavního soudu ČR sp. zn. Pl. ÚS 36/01, publikovaný pod č. 403/2002 Sb., náleží sp. zn. I. ÚS 752/02, nebo náleží Pl. ÚS 44/02, publikovaný pod č. 210/2003 Sb.

⁴ Repík, B.: Evropská úmluva o lidských právech a trestní právo, 1. vydání, Orac, Praha 2002, s. 23.

⁵ Repík, B.: Evropská úmluva o lidských právech a trestní právo, 1. vydání, Orac, Praha 2002, s. 26.

⁶ Srovnej Nález Ústavního soudu ze dne 25. 11. 1999, sp. zn. III ÚS 470/97, in Sběrka nálezů a usnesení Ústavního soudu, sv. 16, s. 203, náleží č. 163.

ní sféru aplikace, čímž se dostalo i jejich méně závažným formám náležitého zvýraznění.⁷

Dle ustálené judikatury Soudu čl. 3 Úmluvy zakotvuje jednu ze základních hodnot demokratické společnosti. Dotýká se základů postavení člověka, vymezuje hranice mezi lidským a nelidským, mezi civilizací a barbarstvím.⁸ I za nejtěžších okolností, jako je boj proti terorizmu nebo organizovanému zločinu, Úmluva absolutně zakazuje mučení a nelidské či ponižující zacházení.

Špatné zacházení (ill-treatment) musí dosáhnout určité minimální úrovně závažnosti, má-li spadat do působnosti čl. 3. Posouzení této minimální úrovně je relativní; závisí na všech okolnostech případu, jako je trvání tohoto zacházení, jeho fyzické a psychické účinky, a v některých případech pohlaví, věk a zdravotní stav oběti. Jestliže je nějaká osoba zbavena svobody, použití fyzické síly vůči ní, není-li nezbytně nutné vzhledem k jejímu chování, je útokem na lidskou důstojnost a v zásadě představuje porušení práva zaručeného čl. 3.⁹

Intenzita utrpení způsobeného obětím je tak posuzována nikoliv in abstracto, nýbrž na základě všech skutkových okolností případu, což jim umožňuje podle odstupňované intenzity rozlišit tři pojmy

– *mučení*,

– *nelidské tresty nebo zacházení*

– *ponižujícím tresty nebo zacházení*

Soud rovněž konstatoval, že Úmluva je živý nástroj, který musí být interpretován ve světle současných životních podmínek. Některé činy dříve kvalifikované jako „nelidské či ponižující zacházení“, a ne jako „mučení“, by v budoucnu mohly být kvalifikovány jinak. Soud je totiž toho názoru, že stoupající úroveň požadavků v oblasti ochrany lidských práv a základních svobod implikuje, souběžně a nevyhnutelně, větší tvrdost při posuzování zásahů do základních hodnot demokratických společností.¹⁰

MUČENÍ

Pro rozhodnutí, zda má být určitý druh zacházení kvalifikován jako mučení, Soud přihlíží k rozlišování, jaké činí čl. 3 mezi pojmem mučení a nelidským či ponižujícím zacházením.¹¹ Rozdíl mezi jednotlivými formami tedy spočívá především v jejich gradaci. Pojem „mučení“ se často používá k označení nelidského zacházení, jehož účelem je získat informace nebo přiznání, popř. trestat a které je obecně nejzávažnější formou nelidského zacházení.¹² Evropská komise pro lidská práva (dále jen „Komise“) v tzv. Greek case vymezila pojem mučení na základě tří prvků: intenzity utrpení, promyšleného záměru a určitého cíle.¹³ Tyto tři prvky do sebe převzala i defi-

⁷ Šturma, P.: Úvod do Evropské ochrany lidských práv – ochrana před mučením. UK Praha, 1994, ASPI.

⁸ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 18. 1. 1978, ve věci Irsko proti Velké Británii, in Berger, V.: Judikatura Evropského soudu pro lidská práva, 7. vydání, Praha, IFEC 2003, s. 15.

⁹ Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva z 28. 10. 1998 ve věci Assenov a další proti Bulharsku, ASPI.

¹⁰ Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ze dne 28. 7. 1999 ve věci Selmouni proti Francii, ASPI.

¹¹ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 28. 7. 1999 ve věci Selmouni proti Francii, ASPI.

¹² Čapek, J.: Evropský soud a Evropská komise pro lidská práva, Linde, Praha, 1995, s. 333.

¹³ Šturma, P.: Úvod do Evropské ochrany lidských práv – ochrana před mučením. UK Praha, 1994, ASPI.

nice mučení v čl. 1 Úmluvy OSN proti mučení. Soud v této souvislosti opakovaně zdůraznil, že kategorie mučení by měla být vyhrazena obzvláštním hanebnostem spočívajícím v úmyslném nelidském zacházení vyvolávajícím velmi závažné a kruté utrpení.¹⁴

Evropský soud pro lidská práva ve své judikatuře uvádí, že Úmluva musí být vykládána v souladu s dalšími normami mezinárodního práva, jehož je součástí.¹⁵ V případě Selmouni proti Francii se proto výslovně odvolal na Úmluvu OSN proti mučení, která takové rozlišení rovněž obsahuje.¹⁶ Pro účely Úmluvy OSN výraz „mučení“ znamená jakékoli jednání, jímž je člověku úmyslně působena silná bolest nebo tělesné či duševní utrpení s cílem získat od něho nebo od třetí osoby informace nebo přiznání, potrestat jej za jednání, jehož se dopustil on nebo třetí osoba nebo z něhož jsou podezřelí nebo s cílem zastrašit nebo přinutit jej nebo třetí osobu nebo z jakéhokoli jiného důvodu založeného na diskriminaci jakéhokoli druhu, když taková bolest nebo utrpení jsou působeny veřejným činitelem nebo jinou osobou jednajícím z úředního pověření nebo z jejich podnětu či s jejich výslovným nebo tichým souhlasem. Toto vymezení nezahrnuje bolest nebo utrpení, které vznikají pouze v důsledku zákonných sankcí, jsou od těchto sankcí neoddělitelné nebo jsou jimi vyvolány náhodou.

Prvním případem, který bych chtěl zmínit, je případ **Selmouni proti Francii**.¹⁷ Skutkově šlo o to, že marocký státní příslušník, pan Ahmed Selmouni, byl dne 25. 11. 1991 v Paříži zatčen pro podezření z obchodování s drogami; ve dnech 26.–28. 11. 1991 byl zadržován na policejní stanici v Bobigny, kde byl opakovaně vyslechnut. Po jednom z výslechů musel být převezen na pohotovost. Lékařská zpráva zmiňuje pohmožděniny a povrchová zranění na obou pažích, pohmožděniny na obličeji a břichu, podlitiny na lebce a bolesti v hrudníku při hlubším dýchání. Stěžovatel následně podal na policisty trestní oznámení, kde tvrdil, že při výslechu byl vystaven fyzickému a psychickému týráni. Jednalo se zejména o: opakované údery pěstmi, nohami, obuškem a baseballovou pálkou; tahání za vlasy; přinucení kleknout si před mladou ženou, které policisté řekli „dívej se, uslyšíš někoho zpívat“; běhání dlouhou chodbou, při němž mu policisté podráždili nohy; skutečnost, že v okamžiku, kdy klečel, mu jeden z policistů ukázal svůj pohlavní úd se slovy „hele, cucej ho“, a poté se na něho vymočil; vyhrožování použitím hořáku a injekční stříkačky; znásilnění pomocí obušku. Stěžovatel byl za obchodování s drogami odsouzen k 13 letům odnětí svobody, zákazu pobytu na francouzském území a zaplacení 4 milionů francouzských franků celní správě. Vylýchající policisté byli odsouzeni za úmyslné ublížení na zdraví s použitím zbraně k nepodmíněným trestům v trvání 3, resp. 4 let.

A. Selmouni se dne 28. 12. 1992 obrátil na Komisi se stížností na porušení čl. 3 a čl. 6 odst. 1 Úmluvy. Komise stížnost přijala a dospěla jednomyslně k závěru, že čl. 3 a čl. 6 odst. 1 byly porušeny. Poté stížnost postoupila Evropskému soudu pro lidská práva.

¹⁴ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 25. 9. 1997 ve věci Aydinová proti Turecku, Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 29. 12. 1996 ve věci Aksoy proti Turecku, ASPI.

¹⁵ Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ze dne 12. 3. 2003 ve věci Öcalan proti Turecku, ASPI.

¹⁶ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 28. 7. 1999 ve věci Selmouni proti Francii, ASPI.

¹⁷ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 28. 7. 1999 ve věci Selmouni proti Francii, ASPI.

Soud konstatoval, že soubor zranění zmíněných v různých lékařských zprávách, stejně jako prohlášení stěžovatele o špatném zacházení, jemuž byl vystaven po dobu zadržení, prokazuje existenci bolesti a fyzického utrpení a nepochybně též duševního utrpení. Průběh událostí také ukazuje, že bolest a utrpení byly stěžovateli způsobovány úmyslně, zejména s cílem vynutit jeho přiznání k činům, z nichž byl podezírán. Konečně, z lékařských zpráv jasně vyplývá, že opakované násilnosti byly přímo vykonány policisty ve výkonu služby. Odsuzované činy svou povahou jistě mohly vyvolat pocity strachu, úzkosti a méněcennosti, byly způsobilé ponižít, potupit a případně zničit fyzickou a morální odolnost stěžovatele. Soud proto shledal vážné důvody k tomu, aby toto zacházení bylo považováno za nelidské a ponižující.

Soud zdůraznil, že vůči osobě zbavené svobody je použití fyzické síly, které není striktně nezbytné vzhledem k jejímu chování, zásahem do lidské důstojnosti a v zásadě představuje porušení práva zaručeného čl. 3. Stěžovatel byl tahán za vlasy, musel běhat dlouhou chodbou, podél níž mu policisté podráždili nohy, byl nucen klečat před mladou ženou, vyzván, aby vzal do úst pohlavní úd jednoho z policistů, který ho následně pomočil, a byl ohrožován hořákem a injekční stříkačkou. Kromě násilnosti popsaných činů Soud konstatoval jejich odporný a ponižující charakter pro každého, ať je jeho stav jakýkoli. Tyto činy nebyly omezeny na jedinou periodu zadržení: je jasně prokázáno, že stěžovatel byl vystaven opakovanému a dlouhotrvajícímu násilí po dobu několika dnů výslechu.

Za těchto podmínek dospěl Soud k přesvědčení, že akty fyzického a duševního násilí, spáchané na stěžovateli, ve svém souhrnu způsobily „ostré“ bolesti a utrpení a jsou obzvláště závažné a kruté. Na takové jednání musí být pohlíženo jako na „mučení“ ve smyslu čl. 3 Úmluvy.¹⁸

Další dva případy se týkaly postupu tureckých bezpečnostních sil. V případě **Aksoy proti Turecku**¹⁹ byl stěžovatel, pan Zeki Aksoy, v listopadu 1992 policií zatčen pro podezření z příslušnosti k PKK. Byl zadržován po dobu 14 dní. Stěžovatel tvrdil, že policie ho podrobila formě mučení známé jako „palestinské zavěšení“: byl zcela vysvléknut, spoután na rukou za zády a zavěšen za paže. V této poloze mu měly být dále aplikovány elektrické výboje do genitálií, byl kopán, fackován a urážen.

Podle Soudu mohlo být toto zacházení prováděno pouze s předchozím záměrem. Vyžadovalo totiž jistou dávku příprav a cviku. Bylo k němu přistoupeno s cílem dosáhnout stěžovatelova doznání nebo získání informací. Mimo značné utrpení, které muselo stěžovateli způsobit, lékařské důkazy ukazují, že vedlo k ochrnutí paží, které zmizelo až po určité době. Toto zacházení bylo natolik kruté, že ho lze kvalifikovat pouze jako mučení. Článek 3 Úmluvy byl porušen.

V případě **Aydinová proti Turecku**²⁰ byla stěžovatelkou turecká státní příslušnice kurdského původu, paní S. Aydin. V době událostí jí bylo sedmnáct let a žila s rodiči nedaleko města Derik v jihozápadním Turecku. Tato oblast je od roku 1985 zmítána vážnými nepokoji, v nichž proti sobě stojí vládní ozbrojené síly a příslušníci Kurdské

¹⁸ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 28. 7. 1999 ve věci Selmouni proti Francii, ASPI.

¹⁹ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 29. 12. 1996 ve věci Aksoy proti Turecku, ASPI.

²⁰ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 25. 9. 1997 ve věci Aydinová proti Turecku, ASPI.

strany práce (PKK). Dne 29. 6. 1992 spolu se svým otcem a švagrovou zatčena tureckou policií a vyslýchána pro styky se členy PKK. Po dobu tří dnů byla se zavázanýma očima držena na policejní stanici v Deriku, kde byla mj. vysvléčena do naha, bita, umístěna do točící se pneumatiky, skrápěna silnými proudy vody a znásilněna.

Následně stěžovatelka podala trestní oznámení prokurátorovi v Deriku, který však věc vyšetřil pouze povrchně a její trestní oznámení odložil. Dne 21. 12. 1993 proto podala Komisi stížnost, v níž uvedla, že byla na policejní stanici vystavena ponižujícím zacházením a že zde byla znásilněna, což považuje za akt mučení dle čl. 3 Úmluvy. Jelikož vnitrostátní úřady nedospěly k žádnému závěru ve věci trestního oznámení stěžovatelky, Komise přistoupila k posouzení důkazních prostředků sama. Komise dospěla k závěru, že tvrzení stěžovatelky jsou věrohodná a poté stížnost postoupila Evropskému soudu pro lidská práva. Soud uvedl, že fyzické a psychické násilí spáchané na stěžovatelce, jakož i její znásilnění, je nutno považovat za mučení, které je čl. 3 zakázané. Čl. 3 Úmluvy byl porušen.

NELIDSKÉ ZACHÁZENÍ A TRESTY

Za nelidská Soud označuje jednání, která jsou prováděna úmyslně po delší dobu a způsobují obětem fyzické a morální utrpení. Za takovéto nelidské zacházení Soud označil například intenzivní výslechy prováděné britskými vojenskými orgány v Severním Irsku. Jednalo se o případ **Irsko proti Spojenému Království**.²¹ Dne 9. srpna 1971 zmocnila vláda Severního Irsku policejní složky k výkonu zvláštních pravomocí, které zahrnovaly zatčení, zadržení a internaci osob podezřelých z terorizmu. Důvodem přijetí těchto mimořádných opatření byla bezpečnostní situace v Ulsteru, kde v důsledku organizovaného násilí pro dosažení politických cílů přišlo do roku 1977 1100 osob o život, 1500 bylo zraněno a byla způsobena materiální škoda cca 140 mil. liber. V srpnu a říjnu 1971 bylo 14 osob zadržovaných v souvislosti s podezřením z terorizmu podrobeno „důkladným výslechům.“ Ty zahrnovaly použití „pěti technik“: (i) zahalení zadržovaných, (ii) jejich vystavení souvislému, hlučnému hvizdu, (iii) bránění ve spánku, (iv) omezení stravy a přinucení stát proti zdi v nepříjemném postoji po dobu několika hodin („stress position“). Tyto techniky nazývané „dezorientační“ nebo „techniky smyslové deprivace“ na ně byly aplikovány během intenzivních výslechů po dobu čtyř nebo pěti dnů.

Dne 16. 12. 1971 podala irská vláda Komisi stížnost v níž uvedla, že Spojené království porušilo v Severním Irsku Úmluvu tím, že osoby zadržené na základě zvláštních pravomocí byly podrobeny mučení, že tyto pravomoci samy o sobě jsou neslučitelné s Úmluvou a způsob, jímž byly aplikovány, představoval diskriminaci založenou na politických názorech. Soud konstatoval, že tyto techniky byly používány kumulativně, promyšleně, po dlouhou dobu a způsobovaly zadržovým značné fyzické a psychické utrpení a v průběhu výslechu jim způsobovaly akutní fyzické poruchy. Kromě toho

²¹ Rozhodnutí *Irsko v. Velká Británie* ze dne 18. 1. 1978, in: Berger, V.: *Judikatura Evropského soudu pro lidská práva*, 7. vydání, Praha, IFEC 2003, s. 15.

svou povahou mohly u obětí vyvolat pocity strachu, úzkosti a méněcennosti. Tyto techniky byly způsobilé je ponížit, potupit a jejich cílem bylo zlomit jejich psychickou a fyzickou odolnost. Soud dospěl k závěru, že použití těchto pěti technik je nutno považovat za praxi nelidského a ponižujícího zacházení. Jejich použití však dle Soudu nepředstavuje praxi mučení, neboť tyto techniky nezpůsobily utrpení takové intenzity a krutosti, jaké implikuje slovo mučení.

PONIŽUJÍCÍ ZACHÁZENÍ A TRESTY

Za ponižující Soud označuje taková jednání, která svou povahou mohou vyvolat u obětí pocity strachu, úzkosti a méněcennosti a jsou způsobilá je ponížit a potupit.²²

Kromě toho při posuzování, zda je určité zacházení „ponižující“ („degrading“) ve smyslu čl. 3, Soud přihlíží k tomu, zda jeho cílem bylo dotčeného člověka pokořit (humiliate) a potupit (debase) a zda, pokud jde o důsledky, postihlo jeho osobnost způsobem neslučitelným s čl. 3. Ani absence takového cíle však nemůže s konečnou platností vyloučit konstatování porušení čl. 3.²³

Jako ponižující Soud posoudil tělesné tresty na britských školách v případě **Tyrer proti Spojenému Království**.²⁴ Antony Tyrer, britský státní příslušník, byl 7. 3. 1972 jako 15letý soudem pro mladistvé na ostrově Man odsouzen ke třem ranám rákoskou za to, že zranil staršího spolužáka ze školy. Rozsudek byl vykonán téhož dne na policejní stanici v přítomnosti jeho otce a lékaře. Stěžovatel musel spustit kalhoty a slipy a ohnout se přes stůl.

Soud uvedl, že rány rákoskou, jimž byl dotyčný podroben, představovaly ponižující trest. Soud poukázal na to, že tělesné tresty svou povahou implikují, že určitá lidská bytost páchá fyzické násilí na jednom ze svých bližních. Navíc se jedná o násilí institucionalizované, jehož charakter je spojen s celým oficiálním řízením, které trest doprovází a se skutečností, že vykonavatelé jsou pro delikventa zcela cizí. Ačkoli stěžovatel neutrpěl vážné nebo trvalé ublížení na těle, jeho potrestání – spočívající v tom, že s ním veřejný orgán zacházel jako s věcí – bylo zásahem do jeho důstojnosti a fyzické integrity. Konečně stud, že bude bičován na nahé hýždě, do určité míry učinil ponižující charakter trestu ještě závažnějším.

Soud v minulosti důsledně zdůrazňoval, že inkriminované utrpení a pokoření musí v každém případě přesáhnout to, které je nevyhnutelným prvkem utrpení a pokoření spojených s danou formou legitimního zacházení nebo trestu. Opatření, kterými je jednotlivce zbaven svobody, mohou často takový prvek obsahovat. Podle ustanovení čl. 3 musí stát zajistit, aby byl jednotlivce vězněn za podmínek, které jsou slučitelné s úctou k jeho lidské důstojnosti, aby ho způsob a metoda výkonu opatření nevystavovaly úzkosti či strádání takové intenzity, jaká přesahuje nevyhnutelnou míru utrpení, jež je

²² Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 6. 4. 2000 ve věci Labita proti Itálii, ASPI.

²³ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 24. 7. 2001 ve věci Valašinas proti Litvě, rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 6. 4. 2000 ve věci Labita proti Itálii, rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ze dne 28. 10. 1998 ve věci Assenov a další proti Bulharsku, ASPI.

²⁴ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva z 25. 4. 1978 ve věci Tyrer proti Spojenému Království, ASPI.

vlastní věznění, a aby – s přihlédnutím k praktickým nárokům věznění – bylo zajištěno jeho zdraví a blaho.²⁵

Jako ponižující byla Soudem shledána osobní prohlídka odsouzeného v případě **Va-lašinas proti Litvě**. Stěžovateli bylo nařízeno, aby se vysvlékl do naha v přítomnosti příslušnice vězeňské služby. Poté mu bylo nařízeno, aby si sedl do dřepu, načež byly příslušníky stráže, kteří neměli rukavice, ohledány jeho pohlavní orgány a potraviny, které dostal od rodiny. Soud uvedl, že i když mohou být prohlídky s vysvléknutím do naha příležitostně nezbytné k zajištění bezpečnosti věznice, ochraně pořádku a předcházení zločinnosti, musí být prováděny přiměřeným způsobem. Přinucení stěžovatele, aby se vysvlékl do naha v přítomnosti ženy, a následně dotýkání se jeho pohlavních orgánů a potravin holýma rukama, ukazují na zřejmý nedostatek úcty k dotýčenému, a ve svém důsledku snížily jeho lidskou důstojnost. Musely v něm zanechat pocity úzkosti a méněcennosti, způsobily ho pokořit a potupit. Soud proto dospěl k závěru, že tělesná prohlídka byla ponižujícím zacházením ve smyslu čl. 3.²⁶

FENOMÉN CELY SMRTI

Prvním případem, kdy se Soud zabýval problematikou uložení trestu smrti byl případ **Soering proti Spojenému Království**.²⁷ Skutkově se jednalo rozhodnutí britských soudů vydat německého občana, pana Soeringa, do USA, kde byl stíhán za úkladnou vraždu, za níž lze uložit trest smrti. Ve stížnosti k Evropské komisi pro lidská práva stěžovatel uvedl, že bez ohledu na záruky poskytnuté britskou vládou, existuje možnost, že pokud bude vydán do USA, bude mu uložen trest smrti. Zejména s ohledem na „syndrom cely smrti“ by byl vystaven nelidskému a ponižujícímu zacházení a trestu, jež jsou v rozporu s článkem 3 Úmluvy.

Sama skutečnost aplikace trestu smrti by nebyla důvodem pro zákaz extradice, neboť systematický výklad článku 3 (spolu s čl. 2 odst. 1 a Protokolem č. 6) takovou interpretaci vylučuje.²⁸ V daném případě však Soud konstatoval, že v důsledku vydání obviněného do USA by mu tam hrozil velmi dlouhý pobyt v extrémních podmínkách cely smrti (death row phenomenon, syndrome du couloir de la mort), jež by mohl vzhledem k jeho věku a psychologickému stavu dosáhnout úrovně nelidského zacházení ve smyslu článku 3. Soud dále uvedl, že žádná osoba odsouzená k trestu smrti se nemůže vyhnout uplynutí jisté doby mezi odsouzením k trestu smrti a jeho výkonem, ani silnému napětí inherentnímu přísnému režimu ve věznici. S ohledem na velmi dlouhou dobu, kterou je nutno strávit v „cele smrti“ – v průměru 6 až 8 let – za tak extrémních podmínek, se všudypřítomnou a rostoucí úzkostí z výkonu trestu smrti a s ohledem na osobní situaci stěžovatele, obzvláště jeho věk a duševní stav v době trestného činu, by vydání do Spojených států vystavilo stěžovatele reálnému riziku zacházení přesahujícího práh stanovený v čl. 3 Úmluvy. Soud tak jednomyslně uza-

²⁵ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 24. 7. 2001 ve věci *Valašinas proti Litvě*, rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 26. 10. 2000 ve věci *Kudla proti Polsku*, ASPI.

²⁶ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 24. 7. 2001 ve věci *Valašinas proti Litvě*, ASPI.

²⁷ Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ze dne 7. 7. 1989 ve věci *Soering proti Spojenému Království*.

²⁸ Šturma, P.: Úvod do evr. práva ochrany lidských práv – ochrana před mučením, ASPI.

vřel, že rozhodnutí vydat stěžovatele do Spojených států by porušilo čl. 3, kdyby bylo provedeno.²⁹

Otázku, zda samotné vynesení trestu smrti porušuje čl. 2 a 3 Úmluvy řešil soud v případě **Öcalan proti Turecku**.³⁰ Stěžovatel je turecký státní příslušník a do svého zatčení dne 15. 2. 1999 byl vůdcem Kurdské strany pracujících (PKK). Dne 29. 6. 1999 uznal státní bezpečnostní soud v Ankaře stěžovatele vinným z toho, že vyvíjel činnost směřující k odtržení části tureckého území a že za tímto účelem založil a vedl ozbrojenou teroristickou skupinu, a odsoudil jej k trestu smrti. Turecko následně podepsalo Protokol č. 6 a dopisem ze dne 19. 9. 2002 informovala turecká vláda Soud, že trest smrti uložený Abdullahu Öcalanovi již nelze vykonat. Rozsudkem ze dne 3. 10. 2002 pak státní bezpečnostní soud v Ankaře změnil stěžovatelův trest na doživotní vězení.

Soud uvedl, že Úmluvu je třeba považovat za celek, a že je tedy nutné zachovat harmonii mezi čl. 2 a čl. 3. Umožňuje-li čl. 2 uložení trestu smrti, nelze tvrdit, že čl. 3 zahrnuje obecný zákaz tohoto trestu.³¹ Při posuzování otázky, zda lze jisté zacházení nebo trest považovat za nelidské nebo ponižující ve smyslu čl. 3, je Soud nutně ovlivněn vývojem a normami obecně přijímanými v trestní politice členských států Rady Evropy. Od vynesení rozsudku ve věci Soering se situace vyvíjela od faktického zrušení trestu smrti 22 státy v roce 1989, po jeho zrušení de iure ve 43 zemích a moratorium ve zbývajícím členském státě, tj. v Rusku. Tento stav vyústil v podepsání Protokolu č. 6 všemi státy, z nichž 41 ho již ratifikovalo. V důsledku tohoto vývoje představují území spadající pod jurisdikci členských států Rady Evropy oblast bez trestu smrti a lze říci, že trest smrti v době míru je dnes považován za nepřijatelný či dokonce nelidský, zakázaný čl. 2. Skutečnost, že Protokol č. 13 je otevřen k podpisu, je pak potvrzením, že státy chtějí pokračovat v politice zrušení trestu smrti tradiční metodou spočívající ve změně textu Úmluvy. Nelze vyloučit, že se státy ve své praxi shodly na změně druhé věty čl. 2 odst. 1, která umožňuje uložit trest smrti v době míru, a lze rovněž tvrdit, že výkon tohoto trestu je třeba považovat za nelidské a ponižující zacházení odporující čl. 3. Soud však nepovažoval za nutné vyslovit se k tomuto bodu definitivně, neboť i kdyby čl. 2 stále umožňoval uložit trest smrti, bylo by v rozporu s Úmluvou vykonat takový trest, byl-li uložen na základě nespravedlivého řízení.

Způsob, jakým je trest smrti vynesen nebo aplikován, osobnost odsouzeného, nepřiměřenost trestu vzhledem k závažnosti trestného činu a podmínky věznění po dobu čekání na exekuci jsou prvky, které je třeba dle Soudu vzít v úvahu při posuzování souladu zacházení nebo trestu s čl. 3.

Vzhledem k tomu, že čl. 2 zaručuje právo na život a chrání tak jednu ze základních hodnot demokratických společností Rady Evropy, musí být vykládán úzce. Toto ustanovení zakazuje svévolné uložení trestu smrti; tento trest lze vykonat pouze na základě rozsudku vyneseného nezávislým a nestranným soudem. V takovém trestním říze-

²⁹ Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva z 7. 7. 1989 ve věci Soering proti Spojenému Království, ASPI.

³⁰ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 12. 3. 2003 ve věci Öcalan proti Turecku, ASPI.

³¹ Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva z 7. 7. 1989 ve věci Soering proti Spojenému Království, ASPI.

ní musejí být dodržovány zvláště přísné normy spravedlivosti, neboť výkon trestu smrti je nezvratitelný a svévolné či nezákonné usmrcení lze odvrátit jen aplikací těchto norem. Z uvedené interpretace čl. 2 vyplývá, že nelze vykonat trest smrti na odsouzeném, jehož proces nebyl spravedlivý.

Vynesení trestu smrti na základě nespravedlivého řízení znamená neprávem vystavit odsouzeného obavě z popravky. Takto vyvolaný strach a nejistota z budoucnosti jsou zdrojem značné úzkosti a tento pocit nelze odloučit od nespravedlivosti řízení, které vyústilo v trest neslučitelný s Úmluvou. S ohledem na odmítnutí trestu smrti smluvními stranami nepatří tato sankce do demokratické společnosti a každé odsouzení na smrt v takových podmínkách musí být považováno za jednu z forem nelidského zacházení.

Soud uzavřel, že trest smrti byl stěžovateli uložen na základě nespravedlivého řízení a stěžovatel musel nést důsledky tohoto odsouzení déle než tři roky. S ohledem na výše uvedené dospěl Soud k závěru, že vynesení trestu smrti na základě nespravedlivého řízení vedeného proti stěžovateli je nelidským zacházením odporujícím čl. 3.

PROCESNÍ ZÁRUKY

Čl. 3 Úmluvy zajišťuje právo na adekvátní vnitrostátní vyšetřování „věrohodných tvrzení o špatném zacházení“ ve smyslu čl. 3, „vedoucí k identifikaci a protrestání osob odpovědných“ za takové zacházení.³²

Vzhledem k tomu, že k mučení a dalším nepřipustným zásahům dochází nejčastěji v uzavřených prostorách (vazba), poškozený se dostává do důkazní nouze. Proti sobě pak stojí tvrzení poškozeného (často pachatele trestné činnosti) a zpravidla několika policistů, kteří se na zásazích podíleli nebo jim alespoň nebránili. Jen zřídka může poškozený své tvrzení podložit například lékařskou zprávou, protože úderky jsou mnohdy vedeny tak, aby nezanechávaly žádné viditelné stopy, nebo jej ohledává policejní lékař, který nemá zájem na řádném prošetření případu, či jde o lékaře, který má z nějakého důvodu obavu postavit se proti policii.³³

Oběti policejního násilí jsou velmi často vystaveny nátlaku policistů, aby zásahy do svých práv nehlásili a aby nespolupracovali s vyšetřovacími orgány. K ochraně práva daného čl. 3 Úmluvy proto Soud vypracoval systém tzv. procesních záruk, které mají posílit postavení poškozených. Na základě nich se Soud zabývá každým případem ve dvou krocích.

Nejprve zkoumá, zda lze ze shromážděných důkazů dojít k závěru, že k nepřipustnému násilí skutečně došlo. Prvním předpokladem aktivování Soudem vypracovaných procesních záruk je tak tzv. hájitelné tvrzení (arguable claim). Tvrzení o špatném zacházení musejí být před Soudem podepřena přiměřenými důkazy. Pro účely prokázání skutečností Soud používá kritérium důkazu „nade všechnu rozumnou pochybnost (au-dela de tout doute raisonnable/beyond any reasonable doubt). Takový důkaz nic-

³² Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 24. 7. 2001 ve věci Valašinas proti Litvě.

³³ Dohnal, V.: Hájitelná tvrzení o neefektivním vyšetřování. Štrasburský soud a policejní násilí, 2004, ASPJ.

méně může vyplývat ze souboru indicií nebo nevyvrácených, dostatečně závažných, přesných a stejným směrem ukazujících domněnek.³⁴

Soud samozřejmě uznává, že pro jednotlivce drženého ve vazbě může být obtížné získat důkazy o špatném zacházení. Z tohoto důvodu je na vládě poskytnout věrohodné vysvětlení jeho zranění a prokázat, že zaměstnanci státu za tato zranění nenesou odpovědnost. V případě, když byl jednotlivec uvězněn bez poškození zdraví a v okamžiku propuštění je zraněn, má stát podle čl. 3 povinnost poskytnout věrohodné vysvětlení, pokud jde o příčinu tohoto zranění.³⁵

Právě to byl případ **Balogh proti Maďarsku**.³⁶ Stěžovatel, pan Šándor Balogh, je romského původu a žije v Miškolci, Maďarsko. Dne 9. 8. 1995 stěžovatel prodával s kamarády v Orosháze uhlí z korby nákladního vozu. V průběhu jedné transakce došlo ke sporu o poukázky za palivo a kupující to oznámili policii. Okolo 17.45 hod. dva místní policisté zastavili nákladní vůz stěžovatele a předvedli jej spolu s jeho společníky na policejní stanici. Během výslechu ho jeden z policistů opakovaně udeřil do levé tváře a ucha, zatímco druhý ho udeřil do ramene. Policisté se dožadovali jeho příznání, kam ukryl zcizené poukázky. Když s kamarády opouštěli policejní stanici, policista je varoval: „Řekni miškoleckým cikánům, aby do Orosházy raději nelezli.“

Stěžovatel podal trestní oznámení, ale vyšetřování proti policistům bylo zastaveno, neboť na policejní stanici je zranění stěžovatele vzniklo právě během jeho pobytu na policejní stanici a že ho způsobili policisté. Stěžovatel se proto dne 8. 4. 1999 obrátil na Evropský soud pro lidská práva. Ve své stížnosti namítal porušení čl. 3 Úmluvy, protože s ním policie špatně zacházela a vyšetřování tohoto postupu policie bylo bezvýsledné.

Soud konstatoval, že zranění, které stěžovatel utrpěl, bylo dostatečně vážné, aby ho bylo možné považovat za špatné zacházení ve smyslu čl. 3. Zbývalo tedy posoudit, zda má být stát za tato zranění zodpovědný. Soud zopakoval, že tam, kde je jednotlivec při uvěznění zdrav, ale při propuštění je zraněn, je na státu poskytnout věrohodné vysvětlení, jak ke zranění došlo.³⁷

Soud dále uvedl, že lékařské zprávy potvrdily, že stěžovatel utrpěl protržení levého ušního bubínku. Podle znalce je nejčastější příčinou takového zranění úder (facka) na tvář. Konstatuje, že kamarádi stěžovatele uvedli, že po výslechu dne 9. 8. 1995 opustil policejní stanici se zarudlou a oteklou tvář.

I přes provedené vyšetřování tak zůstává skutečností, že úřady neposkytly žádné věrohodné vysvětlení příčiny zranění stěžovatele. V této souvislosti Soud připomněl možnost shledat porušení čl. 3 i v případě úspěšného trestního stíhání zaměstnanců státu pro obvinění ze špatného zacházení.³⁸ Na základě všech předložených materiálů Soud dospěl k závěru, že vláda dostatečně nedoložila, že by ke zraněním stěžovatele došlo jinak než na policejní stanici. Soud tak uzavřel, že došlo k porušení čl. 3 Úmluvy.

³⁴ Rozhodnutí Irsko v. Velká Británie ze dne 18. 1. 1978, in: Berger, V.: Judikatura Evropského soudu pro lidská práva, 7. vydání, Praha, IFEC 2003, s. 15.

³⁵ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 6. 4. 2000 ve věci Labita proti Itálii, ASPI.

³⁶ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 20. 7. 2004 ve věci Balogh proti Maďarsku.

³⁷ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 20. 7. 2004 ve věci Balogh proti Maďarsku.

³⁸ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 28. 7. 1999 ve věci Selmouni proti Francii, ASPI.

ÚČINNÉ VYŠETŘOVÁNÍ

Ve druhém kroku Soud zkoumá, zda v konkrétním případě proběhlo efektivní vyšetřování. Jestliže nějaká osoba hájitelným způsobem tvrdí, že byla ze strany policie nebo jiných srovnatelných státních orgánů vystavena zacházení, které je v rozporu s čl. 3 Úmluvy, pak toto ustanovení ve spojení s všeobecnou povinností, již smluvním státním ukládá čl. 1 Úmluvy – „*přiznat každému, kdo podléhá jejich jurisdikci, práva a svobody uvedené v Úmluvě*“ – implikuje požadavek vést účinné oficiální vyšetřování (thorough and effective).

Toto vyšetřování musí být způsobilé vést k identifikaci a potrestání zodpovědných osob. Kdyby tomu tak nebylo, zákaz mučení a nelidského či ponižujícího zacházení nebo trestu by byl, nehledě na svůj zásadní význam, v praxi neúčinný a v některých případech by bylo možné, aby příslušníci státních orgánů téměř beztrestně pošlapávali práva těch, kteří podléhají jejich kontrole.³⁹

Pojem účinné vyšetřování tedy Soud vztahuje ke způsobilosti vést k identifikaci a potrestání odpovědných osob. Musí být proto vedeno s náležitou příčinností a nesmí vykazovat znaky nedůslednosti, povrchnosti, účelovosti nebo rozhodovací libovůle.⁴⁰

Nečinnost příslušných orgánů státu při vyšetřování stížnosti stěžovatele na špatné zacházení tedy vede k porušení čl. 3 a také k porušení čl. 13 Úmluvy. Čl. 13 Úmluvy zní: „*Každý, jehož práva a svobody přiznané touto Úmluvou byly porušeny, musí mít účinné právní prostředky nápravy před národním orgánem, i když se porušení dopustily osoby při plnění úředních povinností.*“ Pokud jsou státní orgány upozorněny na zacházení neslučitelné s čl. 3 Úmluvy, z čl. 13 pro ně vyplývá povinnost vést nestranné vyšetřování.

Čl. 13 zaručuje existenci vnitrostátního právního prostředku nápravy, který umožňuje domáhat se práv a svobod uvedených v Úmluvě. Toto ustanovení tedy požaduje vnitrostátní prostředek, kterým se lze obrátit na příslušný vnitrostátní orgán, aby posoudil obsah stížnosti založené na Úmluvě, a který nabízí adekvátní nápravu. Smluvní státy mají nicméně určitý prostor k posouzení způsobu, jakým splní závazky, jež jim toto ustanovení ukládá. Rozsah povinností vyplývajících z čl. 13 závisí na povaze stížnosti. Pokud nějaká osoba předkládá hájitelné tvrzení o zacházení neslučitelném s čl. 3, pojem účinného prostředku nápravy implikuje – kromě důkladného a účinného vyšetřování stejného typu, jaký požaduje čl. 3 – umožnění účinného přístupu stěžovatele k vyšetřování, a případně poskytnutí odškodnění.

Otázkou účinného vyšetřování se Soud zabýval v případě Assenov.⁴¹ Stěžovateli jsou tři bulharští státní příslušníci cikánského původu: A. Assenov a jeho rodiče. Dne 19. 9. 1992 byl A. Assenov (tehdy čtrnáctiletý) zatčen policistou na náměstí v Sumenu, kde provozoval zakázané hry o peníze. Policista ho odvedl na blízké autobusové nádraží, odkud přivolal dva své kolegy. Mezitím se na místě objevili rodiče zatčeného

³⁹ Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ze dne 6. 4. 2000 ve věci Labita proti Itálii, rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ze dne 28. 10. 1998 ve věci Assenov a další proti Bulharsku, ASPI.

⁴⁰ Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ze dne 6. 4. 2000 ve věci Labita proti Itálii, ASPI.

⁴¹ Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ze dne 28. 10. 1998 ve věci Assenov a další proti Bulharsku.

a požadovali jeho propuštění. Otec stěžovatele ve snaze ukázat, že zjedná potřebnou nápravu sám, uchopil lať z překližky a několikrát jí syna udeřil. Následně došlo k hádce mezi rodiči a policisty, po níž byli A. Assenov a jeho otec převezeni na policejní stanici, kde byli zadržováni po dobu dvou hodin a poté propuštěni, aniž proti nim bylo vzneseno obvinění. A. Assenov tvrdí, že policisté ho v době zadržení bili atropou pistole, obuškem a dali mu rány pěstí do břicha.

Matka stěžovatele podala na prokuraturu stížnost, v níž uvedla, že její syn byl bit policisty na autobusovém nádraží a na policejní stanici, a žádala, aby policisté byli stíháni. Oficiální vyšetřování, během něhož byli vyslechnuti stěžovatelé, tři zúčastnění policisté a jedna zaměstnankyně nádraží, dospělo v listopadu 1992 k závěru, že A. Assenov byl bit svým otcem a že policisté jednali v souladu se zákonem.

Ke stížnosti A. Assenova se věci zabýval i Evropský soud pro lidská práva. Základem stížnosti bylo tvrzení, že došlo k porušení čl. 3 Úmluvy tím, že byl bit policisty, o čemž svědčí lékařský posudek, a za druhé tím, že vnitrostátní úřady okamžitě nepřistoupily k nestrannému vyšetření jeho tvrzení.

Soud uvedl, že není přesvědčen, že vyšetřování vedená vnitrostátními orgány ve věci stížností stěžovatelů byla dostatečně důkladná a účinná na to, aby vyhověla výše zmíněným požadavkům čl. 3 Úmluvy. Soud se pozastavil obzvláště nad tím, jak rychle policie dospěla k závěru, že zranění A. Assenova byla způsobena jeho otcem, aniž existoval jakýkoli důkaz, že svého syna bil takovou silou, aby mu způsobil zhmožděninny popsané v lékařské zprávě. Ačkoli k tomuto incidentu došlo na veřejnosti v přítomnosti zhruba dalších patnácti až dvaceti občanů cikánského původu a dvaceti řidičů autobusů, příslušné orgány se nepokusily objasnit pravdu předvoláním a vyslechnutím těchto svědků bezprostředně po incidentu. Vzhledem k absenci důkladného a účinného vyšetřování byl čl. 3 Úmluvy podle Soudu porušen.⁴² Soud tak uzavřel, že tvrzení pana Assenova, podle nichž byl vystaven špatnému zacházení ze strany příslušníků státních orgánů, byla hájitelná, avšak vnitrostátní vyšetřování v této věci nebylo dostatečně důkladné a účinné. Tím byl porušen rovněž čl. 13 Úmluvy.⁴³

ZÁKAZ MUČENÍ A BOJ PROTI TERORIZMU

V souvislosti s bojem proti mezinárodnímu terorismu i v souvislosti se stále bezohlednějšími metodami „obyčejného“ organizovaného zločinu se v laické, ale i odborné veřejnosti stále znovu vynořuje otázka, do jaké míry je v boji s těmito jevy nutno ze strany státní moci dodržovat pravidla, která si státní moc sama stanovila. Sřet abstraktních idejí s praktickou zkušeností jejich dopadu v realitě podrobuje tyto ideje vždy novým zkouškám a s různou mírou naléhavosti se objevují i heretické otázky zda aspoň některé ideje právního státu nemají být podrobeny revizi.

⁴² Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ze dne 28. 10. 1998 ve věci Assenov a další proti Bulharsku.

⁴³ Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ze dne 28. 10. 1998 ve věci Assenov a další proti Bulharsku.

I zastánci relativizace absolutního zákazu mučení uvažují o zmírnění tohoto zákazu pouze ve výjimečných situacích a jako ultima ratio.⁴⁴ Často je zmiňován tzv. scénář tikající bomby, která může zlikvidovat celé město a policie má teroristu, o kterém je přesvědčena, že ví, kde je bomba ukryta. Kam až může policie při výslechu podezřelého jít? Vykloubit palec, zlomit ruku nebo teroristu zabít? Co s dělat s policistou, který by se zdráhal mučení použít?

Judikatura Soudu je v tomto ohledu zcela jednoznačná. Na rozdíl od většiny normativních ustanovení Úmluvy čl. 3 nepřipouští žádnou výjimku a to ani v případě války nebo jakéhokoli jiného veřejného ohrožení státní existence (čl. 15 odst. 2 Úmluvy).⁴⁵ Zákaz mučení, nelidského nebo ponižujícího zacházení je dle Soudu absolutní, Úmluva jej zakazuje i za nejtěžších okolností, jako je boj proti terorismu nebo organizovanému zločinu.⁴⁶ Soud již v minulosti několikrát připustil, že vyšetřování teroristických činů vyvolává specifické problémy. To však neznamená, že by se vnitrostátní orgány mohly při zadržování podezřelých vyhýbat kontrole soudů a nakonec i orgánů Úmluvy jen proto, že prohlásí, že se jedná o teroristický čin.⁴⁷ Použití násilí při výslechu za účelem vynucení doznání je nepřipustné. Jak Soud konstatoval v případě Tomasi „potřeby vyšetřování a nepopiratelné obtíže v boji proti kriminalitě, zejména v oblasti terorizmu, nemohou vést k omezení ochrany, jež náleží fyzické integritě osoby“.⁴⁸ Povaha trestného činu, z něhož je stěžovatel obviněn, je tak dle Soudu pro posouzení z hlediska čl. 3 bez relevance.⁴⁹

Zatímco tedy možná derogace základních práv představuje v současné době pro většinu demokratických států Evropy nepřekonatelnou morální a právně filozofickou překážku,⁵⁰ administrativa prezidenta Bushe tyto zábrany nemá. Teroristé si podle viceprezidenta Dicka Cheneyho nezaslouží zákonné garance a pojistky, které má běžný americký občan procházející obvyklou soudní procedurou. Nezaslouží si ani, aby byli považováni za válečné zajatce.⁵¹ S touto tezí pak byla zřízena speciální věznice Camp Delta na vojenské základně Guantánámo, kde jsou bez soudu a obvinění drženy stovky osob (v současnosti cca 500) a kde je mučení standardní výslechovou metodou.

⁴⁴ Brugger, W.: Vom unbedingten Verbot der Folter zum bedingten Recht auf Folter?, Juristen Zeitung, 4/2000, s. 165 n. Přípustnost použití fyzického donucení Brugger podmiňuje těmito podmínkami:

- (1) hrozí jasné a bezprostřední nebezpečí pro život a tělesnou integritu nevinné osoby;
- (2) toto nebezpečí je způsobeno konkrétním útočníkem a tento útočník je jedinou osobou, která může hrozící nebezpečí odstranit;
- (3) užití fyzického donucení je jediným prostředkem k získání požadované informace a odstranění nebezpečí.

⁴⁵ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 25. 9. 1997, ve věci Aydinová proti Turecku, ASPI.

⁴⁶ Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ze dne 6. 4. 2000 ve věci Labita proti Itálii, ASPI.

⁴⁷ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 12. 3. 2003 ve věci Öcalan proti Turecku, ASPI.

⁴⁸ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 27. 8. 1992 ve věci Tomasi proti Francii, Berger, V.: Judikatura Evropského soudu pro lidská práva, 7. vydání, Praha, IFEC 2003, s. 24.

⁴⁹ Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ze dne 6. 4. 2000 ve věci Labita proti Itálii, ASPI.

⁵⁰ Píkna, B.: Některé aktuální aspekty a možnost omezení základních práv v České republice z hlediska ústavního a evropského práva po 11. září 2001, Sborník Bezpečnost České republiky, MU Brno, 2003, s. 66.

⁵¹ Respekt 3/05.

ZÁVĚR

Mučení se stalo celosvětově zakázanou metodou výkonu státní moci. Dílčí úspěchy, které by možná s nasazením mučení byly dosaženy, jsou ničím ve srovnání s utrpením, kterému se absolutním zákazem mučení podařilo zabránit. Kam až uvolnění tohoto přísného zákazu může vést i tak v tradiční demokracii, jako je USA, ukazují obrázky z Abu Ghraib a Guantánáma.

Proto musí platit i nadále: problémy, které lze řešit pouze s pomocí mučení, prostě nejsou v právním státě legálně řešitelné, bez ohledu na to, jak to v jednotlivém případě může být tragické. Naopak, je třeba důsledně čelit pokusům o nenápadnou demon-táž základních práv a svobod, byť jen cestou postupné eroze některých dílčích principů, na nichž tato práva a svobody spočívají. Taková eroze může dříve nebo později pohltit celou generacemi budovanou stavbu právní kultury, což by konec konců znamenalo vítězství těch, proti nimž mělo být účelově využito právě oné demontáže.

PROHIBITION OF TORTURE IN CASE-LAW OF THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS

Summary

The purpose of this article is the protection of the imprisoned or arrested people against the possibility of pressure or even torture by the repressive organs. Is the prohibition really absolute, doesn't it come face to face of the global terrorism to a relativisation of this law? That is the major question, the author is trying to answer. The author depicts in the article the most important international obligations of the Czech Republic in the area of the protection against torture and it leads especially to the European Convention on Human Rights. On concrete cases, which the European Court of Human Rights solved, is depicted article 3 of the Arrangement and individual conceptions, such as torturing, not human or humiliating treatment. In the following part of the article, the operation before the European Court is described and the process guarantees, which is confessed to the harmed by article 3. In the last part of the article, the author is thinking about the relativisation of the absolute prohibition of torturing after September 11th 2001. The author comes to the conclusion that the judicature of the European court for torturing is unambiguous. The prohibition of torture, not human or humiliating treatment is absolute, the Arrangement prohibits it even in the most serious circumstances, such as are the fight against the terrorism or organised crime.

Key words: Torture, European Convention on Human Rights, European Court of Human Rights, Terrorism and organised crime, Prohibition of torturing